

4 Васючэнка, П. Таямніца неўміручасці Кандрата Крапівы : да 115-годдзя з дня нараджэння / Пятро Васючэнка // Роднае слова. – 2011. – № 3. – С. 5–9.

5 Брунэль, П., Пішуа, К., Русо, А.-М. Што такое параўнальнае літаратуразнаўства? / П’ер Брунэль, Клод Пішуа, Андрэ-Мішэль Русо. – Мінск : Цэнтр еўрап. даслед. і культур. ініцыятыў “Эўрофорум”, 1996. – 238 с.

The article explores the dramaturgical experiment as an integral factor in the historical development of Belarusian drama; it traces the experimental reinterpretation of European theatrical tradition by authors of plays of various genres and analyzes the close connection between the dramatic canon and the unique concept of Belarusian drama.

УДК 811.161.3’373.23(476.2)

У. А. БОБРЫК

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
тэхнічны ўніверсітэт імя П. В. Сухого”)

А. М. ЧАРНЫШОВА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

МЯНУШКІ РОСТУ І ЦЕЛАСКЛАДУ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ

У артыкуле аналізуецца мянушкі са значэннем росту і целаскладу ў гаворках Гомельшчыны. Прааналізаваны матэрыял сведчыць, што такія мянушкі складаюць значны пласт лексікі ў гаворках. Вылучаны тэматычныя групы са значэннем малы і вялікі, худы і поўны, а ў межах гэтых груп падаецца іх дэталізацыя.

Народная мова з’яўлялася і з’яўляецца асноўнай крыніцай узбагачэння беларускай літаратурнай мовы. Яна, па словах Я. Карскага, яе карань і аснова. Таму трэба адказаць на сур’ёзна адносіцца да жывых скарбаў народнай мовы, у тым ліку і да вулічных мянушак, агульных назваў членаў сям’і, роду. Яны ўжываюцца ў паўсядзённым жыцці вяскоўцаў, але не маюць юрыдычнай сілы. У антрапаніміі слова мянушка ўжываецца па значэнні “неафіцыйнае найменне чалавека, дадзенае па яго знешніх ці ўнутраных асаблівасцях, паводзінах, характары заняткаў, пасадзе, прозвішчы і інш.” [1, с. 117–118]. У такіх характарыстычных найменнях індывід прадстаўлены праз “асаблівую прымету”, якая кідаецца ў вочы і вылучае яго з шэрагу падобных. М. В. Гогаль пісаў: “І каркне сама за сябе мянушка на ўсё сваё вароніна горла, і скажа ясна, адкуль вылецела птушка. Сказанае трапіна, усё роўна, што напісанае, не вырабляецца сякерай <...>. І няма чаго дадаваць ужо потым, які ў цябе нос ці губы – адной рысай абмаляваны ты з ног да галавы” [2, с. 141]. Таму аналіз семантыкі і структуры мянушак – цікавая і цяжкая праца, што прызнаецца многімі антрапанімістамі. Ён дае значную інфармацыю, што ўяўляе цікавасць для гісторыкаў, этнографістаў, сацыёлагаў, лінгвістаў. Таму трэба адказаць на сур’ёзна адносіцца да жывых скарбаў беларускай мовы, у тым ліку і да вулічных мянушак. Яны ўжываюцца ў паўсядзённым жыцці вяскоўцаў, але не маюць юрыдычнай сілы.

Лексічны склад народных мянушак надзвычай багаты і разнастайны. Паходжанне большасці мянушак матываванае. Даследчыкі называюць наступныя асноўныя прычыны ўзнікнення мянушак: недастатковую колькасць афіцыйных асабовых назваў у параўнанні з патрэбамі камунікантаў: “Ні адна мова (і беларуская не складае выключэння) не мае ў сваім звароце столькі асабовых імён, каб імі можна было без паўтарэння назваць усіх членаў таго ці іншага грамадскага калектыву” [3, с. 54], імкненне да дакладнай персаніфікацыі пэўнай асобы, выдзяленне яе па якой-небудзь прыкмеце з пэўнага калектыву, асяроддзя [4, с. 118].

Асаблівасць вулічнай мянушкі заключаецца ў тым, што яна ўказвае толькі на аднаго чалавека, на ўласцівыя яму спецыфічныя рысы, не толькі называе асобу, але і трапна характарызуе яе. У гэтым і заключаецца жыццяздольнасць мянушак, інакш яны не прыжыліся б у народзе.

Багаты фактычны матэрыял дазваляе вылучыць лексіка-тэматычную групу вясковых мянушак, што характарызуюць асобу паводле яе росту і целаскладу. Так са значэннем толькі малы “нязначны па велічыні, памерах; невялікі” [5, с. 97] у гаворках Гомельшчыны намі зафіксаваны наступныя найменні: **Арэх** (в. Баршчоўка Рэч.), **Абрубак** (в. Кавалёўка Жлоб.), **Баравік** (в. Колкі Петр.), **Бацыла** (в. Лапаціна Гом.), **Брылёк** (в. Званец Раг.), **Бубачка** (в. Ціхінічы Раг.), **Бублік** (в. Аціркі Петр.), **Булька** (в. Уборкі Лоеўск.), **Вош** (в. Радзеева Б.-Каш.), **Вузел** (в. Збораў Раг.), **Вус** (в. Рудня Целяшоўская Гом.), **Гарбузка** (в. Радуша Жлоб.), **Гаўрош** (в. Леніна Добр.), **Гномік** (г. Гомель), **Гузик** (в. Новыя Маркавічы Жлоб.), **Гурок** (в. Аціркі Петр.), **Гусь** (в. Кругавец Добр.), **Дзядок** (в. Лучын Раг.), **Жук** (в. Маркавічы Гом.), **Каларад** (в. Валаўск Ельск., г. п. Церахоўка Добр.), **Карантэш** (в. Шарпілаўка Гом.), **Карапэт** (в. Залаты Рог Ветк.), **Карапуз** (в. Курганне Раг.), **Капейка** (в. Хільчыцы Жытк.), **Карлік** (в. Курганне Раг.), **Карузлы** (в. Пяньчын Б.-Каш.), **Кепа** (в. Майскае Жлоб.), **Клоп** (в. Хальч Ветк.), **Клунка** (в. Насавічы Калінк.), **Кнопка** (в. Чкалава Гом.), **Кнот** (в. Уборкі Лоеўск.), **Корч** (в. Шарпілаўка Гом.), **Коўбік** (в. Чалюшчавічы Петр.), **Кузюлька (Казулька)** (в. Кольна Жытк.), **Кулік** (в. Абрамаўка Лоеўск.), **Курапатка** (п. Камінтэрн Б.-Каш.), **Куцы** (в. Старыя Цярэшкавічы Гом.), **Малыш** (в. Радуша Жлоб.), **Матузок (Матузка)** (в. Ліпнякі Светл.), **Метр** (в. Новыя Маркавічы Жлоб.), **Метрык** (в. Міцуры Петр.), **Мізэрны** (в. Глушыца Жлоб.), **Мікроб** (в. Ціхінічы Раг.), **Мойка** (в. Мохаў Лоеўск., в. Малешаў Жытк.), **Мурашка** (в. Карпаўка Лоеўск.), **Муха** (в. Залесе Акц., в. Хальч Ветк.), **Мышка** (п. Маяк Гом.), **Піндзік** (в. Берлаж Светл.), **Піпка** (г. п. Церахоўка Добр.), **Пупсік** (в. Конкавічы Петр.), **Пыж** (в. Кузьмінічы Добр.), **Пятак** (в. Міцуры Петр.), **Семачка** (п. Камінтэрн Б.-Каш.), **Суслік** (в. Вуглы Раг.), **Чуня** (в. Вялікі Мох Б.-Каш.), **Чырык** (в. Уборкі Лоеўск.), **Шапка-Сапагі** (в. Буда-Люшаўская Б.-Каш.), **Шкалік** (в. Карпаўка Лоеўск.), **Шпак** (г. п. Церахоўка Добр.), **Шнурок** (в. Новыя Цярэшкавічы Гом.), **Шпонка** (в. Рудня Целяшоўская Гом.), **Шпунт** (в. Кузьмінічы Добр.).

У некаторых гаворках Гомельшчыны большасць такіх мянушак нясуць дадатковую інфармацыю аб яе носбіту паводле разнастайных прымет. Так, для абазначэння і паўнаватага чалавека ўжываюцца наступныя лексічныя адзінкі: **Батон** (г. п. Церахоўка Добр.), **Бомба** (в. Рагі Гом.), **Боцман** (в. Саўхозная Б.-Каш.), **Булачка** (в. Леніна Добр.), **Булька** (в. Малінаўка Лоеўск.), **Гарбуза** (в. Кажушкі Хойн.), **Гладыш (Гладышка)** (в. Майскае Жлоб.), **Глёк** (в. Вуглы Раг.), **Дежка** (в. Сямурадцы Жытк.), **Кадка** (в. Пірэвічы Жлоб.), **Калабок** (в. Майскае Жлоб.), **Калодка** (в. Чалюшчавічы Петр.), **Камок** (в. Азершчына Рэч.), **Каробачка** (г. п. Церахоўка Добр.), **Качан** (в. Станькаў Раг.), **Каўбаска** (в. Вуглы Раг.), **Кацюшка** (в. Глушыца Жлоб.), **Клунка** (в. Церабееўка Рэч.), **Мех (Мяшок)** (в. Новыя Маркавічы Жлоб.), **Паплавок** (в. Рудня Целяшоўская Гом.), **Пельмень** (в. Асобіна Б.-Каш., г. Мазыр), **Пончык** (в. Хальч Ветк.), **Пузыр** (в. Піркі Браг.), **Пышка** (г. п. Церахоўка Добр.), **Ручайка** (в. Міцуры Петр.), **Ступа (Ступка)** (г. п. Касцюкоўка, в. Рудня Целяшоўская Гом.), **Топсік** (в. Заходы Рэч.), **Торба** (в. Перавалока Рэч.), **Тучка** (в. Шарпілаўка Гом.).

Для абазначэння малога і худога чалавека намі зафіксаваны наступныя мянушкі: **Гімора** (в. Рагінь Б.-Каш.), **Дзюймавачка** (в. Карпаўка Лоеўск.), **Дудка** (в. Старажоўцы Жытк.), **Дзяцел** (в. Колкі Петр.), **Жэрдачка** (в. Залаты Рог Ветк.), **Карандаш** (в. Пірэвічы Жлоб.), **Кіёк** (в. Вуглы Раг.), **Курка** (в. Майскае Жлоб.), **Луста** (в. Асарэвічы Браг.), **Смарчок** (в. Рагі Гом.), **Сухарэбры** (г. п. Касцюкоўка), **Чахлік** (в. Буйнавічы Лельч., в. Карпаўка Лоеўск.), **Шнурок** (в. Побалава Раг.), **Шыфанера** (в. Кузьмінічы Добр.).

Некаторыя мянушкі са значэннем малы набылі ў гаворках дадатковыя адценні:

– малады і з чырвоным тварам: **Варэнік** (в. Малы Малешаў Жытк.), **Карась** (в. Чорнае Рэч.),

– малы і палахлівы: **Верабей** (в. Рудня Целяшоўская Гом.),

- малы і злы: **Перац** (в. Майскае Жлоб),
- малы і прыгожы: **Каралёк** (в. Радуша Жлоб),
- малы і вусаты: **Кот** (в. Аціркі Петр.), **Чабурашка** (в. Курганне Раг., в. Нісімкавічы Чач.).

Тэматычная група лексічных адзінак са значэннем вялікі “значны па велічыні і памерах [6, с. 600]” у семантычных адносінах багатая і разнастайная. У гаворках Гомельшчыны намі выяўлены наступныя лексемы са значэннем вялікі: **Аглобля** (в. Лапаціна Гом.), **Бусел** (п. Маяк Гом.), **Бройлер** (в. Пірэвічы Жлоб.), **Багор** (в. Гіроў Рэч.), **Вудзільна** (в. Шарпілаўка Гом.), **Вярзіла** (в. Новыя Маркавічы Гом.), **Длінны** (в. Леніна Добр.), **Доўгаль** (в. Залунеўе Б.-Каш.), **Дубец** (в. Лапаціна Гом.), **Каланча** (в. Рагінь Б.-Каш.), **Кран** (в. Збораў Раг.), **Пераростак** (в. Дзімамеркі Лоеўск.), **Пістон** (в. Лапаціна Гом.), **Статуя** (в. Піркі Браг.), **Цыбук** (в. Рудня Карм.), **Фанар** (в. Карма Добр.).

Невялікую групу складаюць мянушкі, якія называюць у гаворках вялікіх і худых: **Антэна** (п. Грохаў Лоеўск.), **Бусляк** (в. Вуглы Раг.), **Вярблюд** (в. Шкураты Браг.), **Гвозд** (в. Беланавічы Петр.), **Дрот** (в. Перавалока Рэч.), **Жораў** (в. Вуглы Раг.), **Жэрдка** (в. Старажоўцы Жытк.), **Макарон** (в. Леніна Добр.), **Навойка** (в. Ляхавічы Жытк.), **Спічка** (г. п. Церахоўка Добр.), **Сцізорык** (в. Пірэвічы Жлоб.), **Цапля** (в. Хальч Ветк.), **Цыркуль** (г. п. Церахоўка Добр.), **Траска** (в. Пярэдзелка Лоеўск.), **Шкілет** (г. Гомель).

Адзінкавымі з’яўляюцца найменні, што абазначаюць вялікіх і поўных. Гэта такія лексемы, як: **Бугай** (п. Каравышань Гом.), **Дуплет** (в. Краснаселле Хойн.), **Кіёўка** (в. Целяшы Гом.), **Конь** (в. Кашалёва Б.-Каш.), **Мамант** (в. Новыя Маркавічы Жлоб.), **Скірда** (в. Кіраў Нар.), **Слон** (в. Старажоўцы Жытк.).

У некаторых гаворках Гомельшчыны зафіксаваны мянушкі са значэннем поўны “ў меру тоўсты, сыты” [7, с. 296]: **Бочка** (в. Саўхозная Б.-Каш.), **Борман** (г. п. Касцюкоўка), **Булачка** (в. Карпаўка Лоеўск.), **Дубіна** (в. Хальч Ветк.), **Каляска** (в. Рудня Прыбыткаўская Гом.), **Каравай** (в. Багрымавічы Петр.), **Рылач** (в. Сямурадцы Жытк.), **Рэпуха** (в. Сямурадцы Жытк.), **Сала** (в. Перавалока Рэч.), **Снікерс** (г. п. Церахоўка Добр.), **Тапор** (в. Чорнае Рэч.), **Топсік** (в. Азершчына Рэч.), **Тоўсты** (в. Неглюбка Ветк.), **Фунцік** (в. Уборкі Лоеўск.).

З тонкім, хударлявым цэлам характарызуюць худога чалавека. Такія мянушкі складаюць невялікую групу лексем. Напрыклад: **Дохлік** (в. Маркавічы Гом.), **Кашчэй** (г. п. Церахоўка Добр.), **Масёл** (в. Свяцілавічы Ветк.), **Маслак** (в. Станькаў Раг.), **Смерціна** (в. Леніна Добр.), **Сушапарык** (в. Побалава Раг.), **Сялёдка** (в. Аляксандраўка Рэч.), **Шалёўкін** (в. Кузьмінічы Добр.), **Шчэпка** (в. Маркавічы Гом.).

Мянушкі росту і целаскладу шырока прадстаўлены ў гаворках Гомельшчыны. Яны дакладна і трапна перадаюць у слове характэрныя асаблівасці чалавека. Такія назвы – гэта яшчэ адна крыніца ўзбагачэння беларускай літаратурнай мовы, асабліва ў жанры мастацкай літаратуры пры вобразнай характарыстыцы яе герояў. Ул.Юрэвіч слушна заўважае: “як пабагацелі б мы, каб больш даследавалі паходжанне беларускіх імён і прозвішчаў, традыцыйных мянушак, усяго народнага іменаслоўя, каб мелі, нарэшце, поўны збор антрапонімаў, носьбіты якіх жывуць на Беларусі і з’яўляюцца жывым помнікам” [8, с. 211].

Спіс умоўных скарачэнняў (раёнаў):

Акц. – Акцябрскі; Б-Каш. – Буда-Кашалёўскі; Браг. – Брагінскі; Ветк. – Веткаўскі; Гом. – Гомельскі; Добр. – Добрушскі; Ельск. – Ельскі; Жлоб. – Жлобінскі; Жытк. – Жыткавіцкі; Калінк. – Калінкавіцкі; Карм. – Кармянскі; Лельч. – Лельчыцкі; Лоеўск. – Лоеўскі; Маз. – Мазырскі; Нар. – Нараўлянскі; Петр. – Петрыкаўскі; Раг. – Рагачоўскі; Рэч. – Рэчыцкі; Светл. – Светлагорскі; Хойн. – Хойніцкі; Чач. – Чачэрскі.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Беларуская антрапанімія: вучэбны дапаможнік / Г. М. Мезенка (наук. рэд.) [і інш.] – Віцебск: УА “ВДУ імя П. М. Машэрава”, 2009. – 254с.

2 Беларуская аанамастыка. Гісторыя і сучаснасць: Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Мінск, 20 каставіка 2010г.) Інстытут мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі. – Мінск: Права і эканоміка, 2010. – 314с.

3 Беларуская антрапанімія: вучэбны дапаможнік / Г. М. Мезенка (наук. рэд.) [і інш.] – Віцебск: УА “ВДУ імя П. М. Машэрава”, 2009. – 254с.

4 Усціновіч, А. К. Найменні асоб мужчынскага полу ў актавых запісах Гродзеншчыны і Брэстчыны XVI-XVII стст. // 3 жыцця роднага слова. – Мн., 1968. – 180 с.

5 Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Т. 3. Л-П. – Мн.: Беларус. Сав. Энцыклапедыя, 1979. – 672 с.

6 Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Т. 1. А-В. – Мн.: Беларус. Сав. Энцыклапедыя, 1977. – 608 с.

7 Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Т. 4. П-Р. – Мн.: Гал. рэд. Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1980. – 768с.

8 Юрэвіч, Ул. Слова жывое, роднае, гаваркое... / Ул. Юрэвіч. – Мн., Мастацкая літаратура, 1998. – 282 с.

The article analyzes nicknames with the meaning of height and physique in the dialects of the Gomel region. The analyzed material shows that such nicknames constitute a significant layer of vocabulary in dialects. Thematic groups with the meaning of small and large, thin and full are identified, and within these groups their details are provided.

УДК 821.161.3-1*А.Разанаў

А. В. БРАДЗІХІНА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

ХРАНАТАПІЧНАЯ МАДЭЛЬ ПАЛЯВАННЯ Ў ТВОРЧАСЦІ АЛЕСЯ РАЗАНАВА

У святле заўважнай у літаратуразнаўстве мяжы тысячагоддзяў тэндэнцыі да комплекснага, шматузроўневага аналізу твора вывучэнне хранатопу становіцца важным аспектам навуковага даследавання, а зварот да паэзіі знакавых для свайго пакалення пісьменнікаў, якім і з’яўляецца А. Разанаў, дазваляе сфарміраваць аб’ектыўныя погляды на прыярытэтычныя кірункі развіцця літаратурнага працэсу “пераходнага” перыяду. Зроблена выснова пра міфапаэтычны і цыклічны характар хранатопу палявання ў творчасці А. Разанава.

Прасторава-часавыя каардынаты з’яўляюцца базіснай канструкцыяй любой карціны свету, а таму паўнаватрасная ацэнка мастацкага тэксту як вобразнага адлюстравання рэчаіснасці без асэнсавання згаданых катэгорый уяўляецца немагчымай. Яшчэ М. Бахцін увёў у навуковы ўжытак тэрмін “хранатоп”, пад якім разумеў “істотную ўзаемасувязь часавых і прасторавых адносін, па-мастацку засвоеных у літаратуры” [1, с. 234]. Далейшае тэарэтычнае асэнсаванне хранатопу вялося Ю. Лотманам, Б. Успенскім, В. Халізевым, А. Есіным, Б. Майтанавым, Е. Турсуновым, В. Савельевай і інш. Даследчыкі разглядаюць хранатоп як семіятычную знакавую сістэму, што дазваляе выявіць сувязь паміж творцам, героем і чытачом.

Пры гэтым у мастацкіх творах рэалізуюцца разнастайныя хранатапічныя мадэлі. Яшчэ М. Бахцін назваў найбольш распаўсюджаныя з іх у мастацтве слова: “сустрэча–расстанне, страта–здабыццё, пошук–знаходжанне <...>” [1, с. 247]. Асэнсаванне асноўных хранатапічных мадэлей у творчасці пэўнага пісьменніка дапамагае наблізіцца да адмысловых спосабаў спазнання ім быцця, выявіць асаблівасці светаўспрымання, бо, як сцвярджае М. Бахцін, “ўсялякі ўваход у сферу сэнсаў здзяйсняецца праз браму хранатопу” [1, с. 406]. Хранатапічная мадэль з’яўляецца ключом для дэшыфравання вобразна-сімвалічнай і філасофска-эстэтычнай сістэм пісьменніка, спрыяе выяўленню яго творчых і духоўных арыентацый.